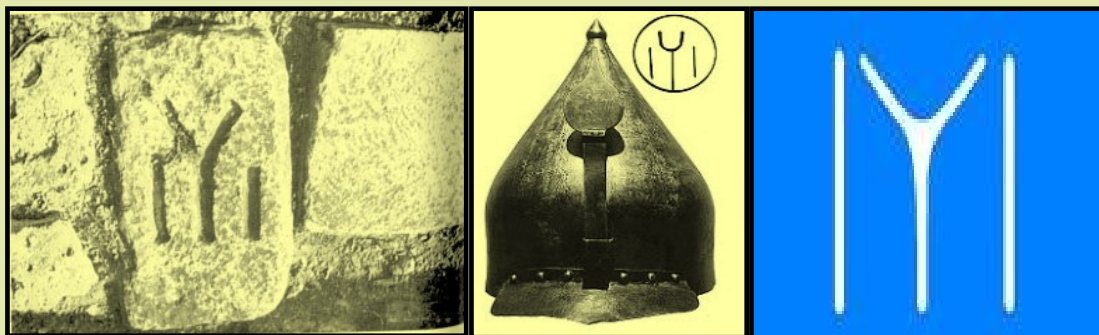

И В А Н Д О Б Р Е В

ПОТОМЪК НА РОДА ДУЛО ОСНОВАВА ТУРСКАТА ДЪРЖАВА

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

В Ъ В Е Д Е Н И Е.....	2
НАЛИЧНО-НЕОСПОРИМАТА ФАКТОЛОГИЯ.....	5
Тамга на огузското племе кайъ е	
династично-хералдичният знак на прабългарския род Дуло, Ипсилон.....	5
Династично-хералдичният знак на прабългарския род Дуло, Ипсилон	
и тамгата на огузското племе кайъ; на последния му вожд и	
основател на турската държава Осман с първоначални наследници	
и на жителите на някои населени места в съвременна Турция.....	18
ОБЕКТИВНО-БЕЗПРИСТРАСТНАТА ЕКСПЛИКАЦИЯ И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ.....	xx
Българи на територията на Средна Азия, Кавказ и Мала Азия	
през Късната Античност и Ранното Средновековие.....	xx
Вождовете на огузското племе кайъ са потомци на рода Дуло.....	xx
З А К Л Ю Ч Е Н И Е.....	xx
Б И Б Л И О Г Р А Ф И Я.....	xx
ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА.....	xx
ИЗТОЧНИЦИ.....	xx
СЪКРАЩЕНИЯ.....	xx

За преголямо съжаление, не само и единствено поради абсолютното си лингвистично невежество, придружено още и от абсолютно невежество по отношение на появата и историческото развитие на средновековните тюркски племена и народи в Европа, включително и на прабългарите, но така също и по силата на политико-идеологическите си пристрастия, и този път, съвременната българска медиевистика все още продължава да се лута слепешком в тази толкова съществено-значима за българската наука материя и да търси корените и етническата принадлежност на гагаузите в какви ли не повече от неоснователно-безпочвени аналогии, само и само и тя да демонстрира не истинско познаване на проблема, а “научна ерудиция”, върхът на която е поредното изброяване на десетките хипотези(!) по въпроса. По този начин тези медиевисти медиуми демонстрират още и престъпно-осъдителното си за преподавател в българско висше учебно заведение логико-гносеологическо невежество, защото не могат да направят разлика между теория, хипотеза, теза, предположение, допускане и т.н.

В действителност и както много добре си пролича от гореизложеното по въпроса, и тук картината е повече от ясна, защото гагаузите са изцяло самостоятелно-отделна народност със свой специфично-собствен огузски произход, антропология, език, материална и духовна култура. Тази съвсем нова народност обаче не толкова по силата на историческите обстоятелства, колкото под благодатно-оплодотворящата светлина на общата Християнска Вяра, не само се формира, но и още от началото си възниква, изгражда се и се развива и съзрява на територията на Средновековна България не под най-близкото и непосредствено влияние или въздействие, а в обятията на най-топлото и дружеско съдействие, помощ и подкрепа, а защо не и под бащинските грижи и закрила на изконно-водещата и основно-главната по тези земи българска народност, независимо от генетико-лингвистичните и историко-културните различия и несъвпадения между тях двете.

Така през безнадеждно-нескончаемите и убийствено-жестоките за всички балкански християни векове на Робството и в общата си горчиво-тъжна историческа съдба, двата братски народа не само търсят и намират утеха и опора един у друг, но си и даряват един на друг онова, което другият няма и от което силно се нуждае, като годеник или годеница, юзда, дреха, подслон, слово, име, приказка, предание, песен, пък даже и надгробен плач при раздялата сетна и то до ниво и степен, че вече не можеш да го разбереш, българин ли е или гагаузин. Именно по силата на всичко това, административно-политически, гагаузите се явяват и по същество представляват последователно-втората и допълнително-подчинената народност в българската държава:

Въпреки старите и новите научни полемки за произхода на гагаузите, въпреки съществуващите повече от двадесет хипотези(!) за произхода им, обективният поглед показва тяхната изконна българска същност. Огромният етнографски, ономастичен,

социокултурен и друг материал свидетелства, че гагаузите не могат да бъдат отделени от останалите българи по нито един качествен признак, характеризиращ конкретен народ или етнос. Разбира се, освен езика, който е доминиращ при общуването помежду хората в дома, селището, общността. Това важи преди всичко за най-многочислената група на тези наши сънародници - тази в бившата Руска империя, а с хода на времето - в Съветския съюз, кралска Румъния, днес в държавите Молдова (над 150 хиляди души), Украйна (над 30 хиляди), Казахстан и др. Този език, около чиято природа също се водят спорове, в днешното Автономно териториално обединение Гагаузия (Гагауз-ери) в състава на Молдова е официален, литературен, административен език - факт, който не може да бъде игнориран в никакъв случай.

Когато в хода на руско-турските войни от края на XVIII и първите десетилетия на XIX в. гагаузите заедно с останалите бесарабски българи са принудени да напуснат родните си места в Североизточна България, те имат самосъзнание на българи. Това е отразено в масиви от документи на местните и централните власти на Руската империя, в първите проучвания, дело на авторитетни руски и европейски учени. За съжаление, политическите процеси от вътрешен и международен характер водят до постепенното формиране на обособена гагаузка идентичност (в случая най-сходният паралел е с изкуственото "създаване" на т.нар. "македонска" нация и "език" през втората половина на XX в.), поддържана и насърчавана от руските (съветските) и особено от румънските власти в периода между двете световни войни.

Постановката за "собствените" гагаузки народностни корени, традиции, история и т.н. е прокарвана последователно в образованието, литературата, изкуството, обществения живот в неговата цялост в продължение на почти едно столетие. Идеята за самостоятелността на гагаузите като народ, като част от голямото семейство на тюркоезичните народи, като един от най-малките, същевременно един от най-необичайните като култура тюркски народи (преди всичко, заради своята християнска религия), е ръководно начало и при организираните през 2006 и 2009 г. световни гагаузки конгреси. Те имат за цел да съхраняват гагаузките традиции, но и да консолидират т.нар. гагаузки народ както в пределите на АТО Гагаузия, така и в постсъветското пространство и сред гагаузите по целия свят.

Целенасоченото търсене на други различия, освен езика, между гагаузи и българи предварително е обречено на неуспех, поне в научен план е така. Друг е въпросът, че в съвременната епоха всеки има правото да се чувства такъв, за какъвто се смята. Този ръководен и легитимен от гледна точка на "модерните времена" принцип обаче ни най-малко не отменя въпроса за етнокултурната природа на днешните гагаузи. Тя е българска, а доказателствата в тази посока са многобройни: именната система, особено личните имена, народните песни, танци, обичаи, стопанската и битовата култура, поведенческите стереотипи и манталитет, чертите на националната психология... С други думи, навсякъде!

Българското самосъзнание на гагаузите в България е категоричен факт - толкова категоричен, че оспорването или поставянето му под съмнение по принцип води до обидата от страна на самите хора. По-различно стоят нещата при гагаузите в днешните държави Молдова и Украйна, които, въпреки тесния досег с голямата общност на бесарабските българи, в продължение на повече от век са поставени в друга общественно-политическа среда, която им диктува специфичен път на развитие. Както стана дума, тяхната "гагаузизация" е дълъг процес на относително отдалечаване от вековното българско самосъзнание, протичащ под въздействието на различни фактори - чуждата власт с вечното правило "разделяй и владей", обособяването в собствени селища и относително хомогенна среда, израстването на местен елит, интелигенцията, случаите на скрити или явни противоречия с местния бесарабски български елит и т.н., и т.н. При това изграждането на гагаузко самосъзнание, по едни или други причини, е насърчавано от руските, румънските и съветските власти в продължение на десетилетия. Не на последно място са културните и политически влияния както от страна на Турция, така и на тюркоезичните републики в състава на бившия СССР. Въпреки всичко, независимо от създаването на гагаузка идентичност сред българите тюркофони в днешните държави Молдова и Украйна, въпросът за генезиса на "гагаузкото" у българите гагаузи остава открит. Игнорирането на българите и България при изследването на тази тематика е не само неправомерно, но и ненаучно.

Още по време на регистрирането на гагаузите като особен "вид" българи - българи, които са православни, имат български имена, носии, обичаи, манталитет и т.н., но говорят тюркски език, учените се опитват да дадат отговор на този феномен. Не е тук мястото да изброяваме десетките теории, претендиращи да дадат задоволително обяснение на генезиса на гагаузите, тяхното название (самоназвание?), мястото им в историята на Североизточна България и Балканите преди средата на XIX в. Още първите учени, занимавали се с този въпрос, стигат до няколко тези, които варират с различни нюанси. Основното е, че те свързват гагаузите с по-стари, средновековни народи, обитавали същите места или района на Северното Причерноморие като цяло. Без претенции за изчерпателност, нека припомним най-важните тези по този заплетен въпрос. Гагаузите са разглеждани като:

- преки потомци на Аспаруховите (пра)българи;
- на печенезите;
- на узите (в руските летописи "торки");
- на куманите (в руските летописи "половци");
- на печенези, узи и кумани в тяхната съвкупност;
- на тюркоезичните племена от съюза на т.нар. Черные Клобуки (печенези, берендеи, узи и др.), федерати на Киевското княжество през XI-XIII в.;
- на селджукските турци на иконийския экс-султан Изеддин Кайкавус (60-те години на XIII в.);

- на езиково тюркизирани българи по време на османската власт в българските земи;
- различни комбинации на някои от тези теории.

Надали има смисъл да изброяваме всички "за" и "против" всяка една от тези хипотези - това е правено многократно, а и изследователските търсения ще продължат за в бъдеще. Въпреки това, нека се опитаме да потърсим и други решения. Освен това, нека направим и един паралел между гагаузите и други общности - сходни не толкова като етнически произход, а като историческа съдба. Подходящ пример в това отношение са днешните секеи/секлери (лат. сиккули, рум. секуи), голямата унгарска общност, живееща от векове в Трансилвания. Същото може да се каже и за т.нар. чангъи (унг. чанго), обитаващи румънската част на Молдова около големия град Бакъу и съседните райони. Съществува мнение, че чанго са подобна на секеите общност или пък, че са част от секеите, преселени откъд Карпатите още през Средновековието.

Ще се опитаме, разбира се, хипотетично, да свържем тези мистериозни предци с една обособена българска общност - тази на Батбаяновите или "черните българи". Както е известно, едно от най-старите регистрирани самоназвания на гагаузите е "кара булгар". Дали това е случайно съвпадение? И как се вписват тези "черни българи" в днешните ни знания (и незнания!) за древните българи, наричани още и прабългари?

В последно време редица съвременни историци, археолози и езиковеди стигат до извода, че в основата си прабългарите са древен индоевропейски, ираноезичен народ. Началото му се търси в древното население на Средна Азия и Северен Кавказ, най-често в древните сармати. Налице е и близост с аланите, предците на днешните осетинци. Същевременно е ясно, че прабългарите не са били напълно хомогенен народ. Съществувала е определена мултиезичност, като част от тях са говорили алтайски (тюркски) език.

Ако така е било в Дунавска България, картината във Волжка и в "Черна" България би следвало да е сходна. Нещо повече, тюркоезичието в другите две български държави, съществували през ранното Средновековие, със сигурност е било по-силно изявено. В района на Приазовието, на р. Кубан и на Кримския полуостров Батбаяновите българи неминуемо са били под силното въздействие на тюркоезичните етноси в Хазарския каганат, по-късно на печенезите и на куманите. Така или иначе, нека не забравяме онези прабългари, които след разпадането на "Старата Велика България" в края на VII в. са останали в района на Черноморието, Приазовието и Крим и са продължили там да творят своята материална и духовна култура. Затова през X в., когато византийският император Константин Багренородни някак си "изведнъж" съобщава, че има държава "Черна България" (тя присъства и в руските летописи), става дума за същата Батбаянова България. Дори и в ситуацията на васалитет към хазарите, в Черноморието, на Таманския полуостров, Крим, на север от Азовско море и може би до Днепър, тези прабългари присъстват в продължение на векове. Днес само в Крим са известни над 200 техни селища, а проучванията далеч не са приключили. Типологически те влизат в кръга на т.нар. салтово-маяцка култура, сходна в основните си характеристики с онази на Първото българско царство.

Константин Багренородни поставя "черните българи" в следния географски контекст: "Отвъд Боспор се намира устието на Меотидското езеро, което поради своята големина е наричано от всички море. В това Меотидско море се вливат много големи реки. На север от него е реката Днепър, по която русите преминават в Черна България, Хазария и Сирак..."

Известния персийски географски трактат "Худад ал-Алам" (80-те години на X в.) нарича тази общност с името "средицните българи" - тези, които са "по средата" между Волжка и Дунавска България? Те според този източен автор живеят на изток от славяните (Киевска Русия). Ако териториалното разположение на "черните българи", особено с оглед на най-населените райони на тяхната общност, е такова, то и миграциите към България на Дунав са не само възможни, но и напълно логични.

При една от своите войни кан Омуртаг се опитва да настъпи към Крим, а войските му форсират Днепър. Обикновено се твърди, че българският владетел се е опитал да се възползва от една гражданска война в Хазарския каганат, за да отслаби вековния противник. Само това ли? Не, очевидно българите през IX в. са помнели прародината ("Старата Велика България"), знаели са, че в съседните земи живеят техни исторически родственици. За жалост, нямаме никаква представа какво е станало при тази Омуртагова война, но, без съмнение, връзки между Дунавска и "Черна" България са съществували. Поредните кризи в Хазарския каганат през IX-X в. са създавали условия групи от "черни българи" да търсят убежище в земите на Първото българско царство. За съжаление, тези възможни преселения, допускани от едни учени, поставяни под въпрос от други, са слабо засвидетелствани в наличния исторически и археологически материал.

Както показват познатите ни, главно археологически данни, "черните българи" са били в голямата си част християни. В такъв случай не е ли възможно гагаузите да са потомци именно на тези българи, мигрирали към Дунава и Добруджа на една или повече вълни? Такива възможности е имало неведнъж, а и в случая отново можем да се опрем на паралела с унгарските секеи. Нещо повече, тези "вълни" могат да се търсят и през XI-XIII в. във връзка с миграциите на печенези, узи и кумани от Северното Черноморие към Долни Дунав и българските земи. Да се приеме, че съществуващите като народ и дори като политическа сила (!) в средата на X в. "черни българи" просто са се претопили в рамките на стотина години е неправдоподобно. Днешните балкарци в Кавказ (автономната република Кабардино-Балкария в състава на Руската федерация), потомци на същите тези "черни българи", съществуват и днес. И ако в Кавказ, при аланите, са потърсили убежище съседните "черни българи", то в какво посока са мигрирали онези от Приазовието, освен към Долни Дунав и България?

Както стана дума, археологическите данни по интересувания ни проблем са крайно оскъдни. И все пак, налице са някои свидетелства, че в състава на печенежката общност е имало "черни българи" - нека припомним едно откритие на археолога Рашо Рашев от района на Плиска - гроб на аристократ и "вожд" не на печенежко племе, а на неизвестна от писмените извори група "черни българи" (Рашев 1983: 242-252)! Могат да бъдат потърсени

примери и от XI-XIII в., включително във връзка с куманите. Нека припомним, че за автора на "Българския апокрифен летопис", българите са "третата част на куманите".

В известните ни писмени извори, отразяващи съдбата на печенезите и куманите, засега не е известна конкретна информация за присъствието на "черни българи". Нека отбележим обаче една наглед случайна езикова "следа" - името на вожда Татуш Халис, господар на Дръстър (Силистра) през осемдесетте години на XI в. Този на пръв поглед случаен лингвистичен пример разкрива наличието на североирански като език градски елементи в състава на печенежката общност. Векове по-късно, при заселването на големи маси кумани в Унгария (1239 г.) се оказва, че заедно с тях мигрира значителна аланска (яска) общност. Археологическите изследвания от земите на Северното Черноморие показват, че българи и алани в продължение на векове живеят заедно, често в едни и същи селища от кръга на т.нар. салтово-маяцка култура. Когато мигрират аланите и "халисите", какво става с живеещите заедно с тях "черни българи"? Въпросът е реторичен, а археологическите проучвания, да се надяваме все пак, ще дадат конкретни данни за решаването на този въпрос.

Тази хипотеза безспорно се нуждае от много повече аргументи. Тя обаче дава относително задоволителни отговори на част от въпросите около генезиса на гагаузите - въпроси, поставяни от модерната историческа и археологическа наука, а и от самия живот. На първо място, за времето на заселването на тези българи в тяхната дунавска българска родина, на второ - за тяхната вековна християнска православна религия, не на последно място - за тяхното българско самосъзнание, регистрирано по убедителен начин през XIX и XX в.

Паралелът с унгарските секеи показва, че едно народностно самосъзнание не се изгражда и не се губи лесно - за такива процеси са нужни векове. За да имат българско самосъзнание през XIX в., и то в условията на Османската / Турската империя гагаузите очевидно са го имали още от времето на свободната българска държава. Двата века на съществуването на Второто българско царство надали са били достатъчни за пълната българизация на куманите, на потомците на печенези и други тюркоезични народи. Тюркофонията в района на Дунавската делта е факт още през XI-XII в. - да припомним "миксоварварите" ("смесените варвари"), за които разказват византийските историци. Тя продължава и в епохата на "Златната Орда", а и след това. В тези условия постигането на българско самосъзнание, запазването на православната вяра в условията на ислямското турско владичество е била възможна най-вече за хора, които са го имали далеч преди XIII-XIV в. Такъв е един от възможните пътища за доближаването ни до историческата истина за произхода на гагаузите (Пл. Павлов).

Специално в този си вид опитът за прокарването на паралел между гагаузите и унгарските секеи е повече от несполучливо-неуместен, защото най-напред самите секеи са прабългари, т.е. отново тюрки по произход и етническа принадлежност, докато унгарците като цяло, макар и със солиден прабългарски адстрат и субстрат,

все пак са угрофини, т.е. маджарите и секелите произхождат и принадлежат към две коренно различни етнолингвистични семейства. Гагаузите огузи обаче в същото време са и тюрки по произход и етническа принадлежност, а такива са и северните/черните българи, с които те най-напред влизат в най-близко тесен етнолингвистичен контакт и на които дължат известен културно-исторически адстрат (съпътстващ слой). Но с установяването си на Балканите, гагаузите се смесват с избягналите славянизацията прабългари, откъдето те придобиват допълнително и прабългарски културно-исторически субстрат. И на последно място, през доста дълъг период от време, продължаващ и понастоящем, гагаузите се намират в най-близко-тесен етнолингвистичен контакт с българите славяни, на които пък дължат също така солиден културно-исторически суперстрат (горен слой). И всичко това, съвършено очевидно, придава на гагаузската народност специфични черти и особености, с каквито унгарските секели изобщо не се характеризират.

От друга страна, историческата съдба и по-точно отношението на унгарците и унгарската държава към секелите няма нищо общо или което е същото, ни най-малко не прилича на отношението на българите и на българската държава към гагаузите:

В действителност, самите секули, може би наистина около 3 хил. на брой, както е в хрониката на Шимон Кезаи, заедно с голяма група хуни, се спасяват с бягство от някакво голямо клане и се установяват в Панония, а впоследствие, неясно точно кога, но според нас, чувствително по-късно, но във всички случаи, още или може би по-точно, доста преди пристигането по тези земи на маджарите, постепенно и по родове и племена, се разселват към Трансилвания, иначе най-малкото завинаги ще си остане необяснимо присъствието и продължителната съпротива срещу маджарите, на княжеската фамилия Дюла например в Седмиградско с техните градове и крепости, да не би тях да са ги строили и напълнили с народ маджарите чергари, които още в по-предишната си родина, Ателкузу, не се занимават с нищо друго освен с война и грабеж и преживяват предимно от нея, а пристигат тук, след Онази много поучителна среща с цар Симеон, премръзнали и гладни, голи и боси, само с по един дръглив кон, но и той неподкован, поради което поне половината от тях изпадат в мрачно-глухите пропасти на Верецкия проход.

Свидетелството доказателство за това, че секулите са се заселили в Панония още при нахлуването на първата вълна хуни и много преди прословутото унгарско "Завладяване на родина", е и фактът, че те са съвсем различни от унгарците по чистото си, без други примеси потекло; по своите по-строги нрави, както и по разпределянето на земята. По-късно вече, но по това време, около 1435 г., те "още не са забравили скитското писмо" и си служат с него, "като изрязват изкусно пръчки, наподобявайки казаното" (ЛтИЗв-5.1); в специално изследване върху секелите от 20-те години се твърди, че всеобщото, отдавна изградено мнение в науката и обществото е, че секелите "произхождат по права линия от хуните на Атила", при това, когато неговият син Чаба, заедно с останалите му верни хуни се изтегля към Гърция, неговия пример не го последват три хиляди войни хуни и те, под

предводителството на *Ömedzur*, се установяват в *Csiglemezö*, днешния комитат *Csik*; историци и етнографи обсъждат усилено въпроса дали секелите приличат повече на хуните, на аварите, на българите или на кабарите; самите секели знаят, че водят произхода си направо от Атила, докато, пак според тях, унгарците са не повече от братовчеди на великия крал на хуните (B. Jancsó).

Следи останки от местния прабългарски език обаче безспорно са лекс. **годжи** от езика на румъноезичните сега чергедски българи шкеи, която дума пък проф. Т. Балкански [1996б] нарича не особено точно “някакво странно определение за старейшините в църквата” и за която допуска семантична връзка с рум. диал. **gog** “простак, глупак, лапникандило” и евентуален произход от “запазена старинна българска лексема за богомилски предводител: **гог:годжи**, аналогично на **бог:бодже** в техните молитви” [19-24,70].

От всичко това обаче няма изобщо никаква нужда, като се има предвид, че в тюркските езици, включително и в турския език, е широко разпространена лекс. **коджа** “стар, възрастен; голям, огромен; стар, възрастен човек, старец и др.”, именно поради което направо буди недоумение нейната липса в етимологичния речник на Х. Ерен и от която например е и средновековното, тук в турска графика, кум. **коса** “мъж, съпруг; господин”, тъкмо от която общотюркска по принцип и прабългарска в частност лексема по пътя на често срещаното озвучаване на първата съгласна и преглас на последната гласна с последваща редукция трябва да се е получила и въпросната българосекелска дума.

Подобно е положението и с лекс. **кор** “възраст, старост” от говора на с. Корунд от района на градчето Одорхей Секуеск [96], която също така е общотюркска във вида **қарры** “старый; старик; старая жена, старуха” и съответствие на която в къпчаешките езици например е пак кум. **kart** “стар, възрастен”, също и чаг. **qari** “стар; старец”, стуйг. **qari-** “остарявам”, още и семантически особено показателното тув. **хар** “лета, годы, возраст”, фонетичните различия и несъвпадения между които са лесно обясними чрез характерната по-начало лабиализация на праб. *а при преминаването на съответната дума, както в местния славянски говор, така също и в маджарския език, а семантичните различия и несъвпадения очевидно-безспорно се дължат на поотделно-самостоятелното развитие и употреба на праформата в двете отделни езикови групи на тюркското езиково семейство - българската и къпчаешката, така че очевидно няма никакви причини да не се приеме и признае, че прабългарски произход има и съвр. унг. **kor** “эпоха, время, век, период; возраст”, което обаче именно поради това и при това положение няма как да води своето начало от надали съществуващото някога “alttschuw. *kur” (Z. Gombocz) [вж. и срв. Eckmann 1996, 116; Gombocz 1912, 98-99; ЭСТЯз-к, 311-312; KdKum, 90,113; MagOrSz-2, 1392].

Синтетична представа както за самите секели, така също и за сложността на проблема, дава научно-популярна бележка в Интернет, според която към момента тюрките секели са повече от 1.5 млн. и живеят в Румъния, в областта, северно от Карпатите, докато секелите от Тигру-Муреш са регистрирани официално като хуни; секелите наистина са тюркско коляно от племето на хуните, в Сърбия са 500 хил., в

Украйна – 50 хил., също толкова са и в Словения; за техния произход се смята, че те са унгаризирани хазари или друго тюркско племе; хуните имат седем дяла и секелите са един от тях, но известно е също, че те са тьолеси, което ще рече огузи, т.е. не трябва да се игнорира това, че те са от огузски произход; секелите казват, че са основното племе на хуните, хунският крал Геза II ги е разселил в северната част на Карпатите и така осигурил южната граница на кралството си; всъщност и името секел има значението “граничар; пазач на границата”; хуните достигат Европа през 370 г., но за секелите е повече от сигурно, че са тук отпреди това; по този начин и северните части на Карпатите се очертават като туранска география [Sandóghai 2003].

Вече в един по-конкретен план, приема се още, че “Първият клонъ на маджарите, Секелитѣ”, се преселват тук от маджарската равнина в края на X в. и заварват в Трансилвания и специално около р. Марош, “гъсто прабългарско и българославянско население”, което “упражнява силно влияние върху секелитѣ”, включително и многовековното влияние на българската черква, което не отслабва и по-късно и следите от което са останали и в “прамаджарското” – секелско, рунно писмо”, където наред “съ знацитѣ на старотурският надписи при Йенисей, се намиратъ и нѣколко глаголски и “кирилски” букви” (Г. Фехеръ).

Но още по-конкретно, областта на днешния гр. Надъ Сент-Миклош от общо 30 местонаходища на секелски рунически надписи на територията на дн. Австрия, Германия, Италия, Румъния, Турция и Унгария, заема четвърто място по количество и плътност на такива надписи, което показва, че през онова време секелите българи имат едно направо дори масирано присъствие в тази област [The Székely 2004, 17].

След заграбването от маджарите на българската Трансилвания, крал Стефан реорганизира цялата страна на основата на териториални единици и създава т.н. кралски комитати, секелите обаче запазват родово-племенната си организация и древното си обичайно право; наред със своя тюркобългарски, започват да говорят и унгарски език, главно извън семейството и рода; назовават административните области според своята стара организация с името “столове” – унг. szék, влиянието и властта на които се простира върху военното дело, съдебно-административните дела и др.; в Трансилвания има 7 главни и 5-6 по-малки стола, които взети заедно образуват един комитат, но всеки стол поотделно разполага със собствено самоуправление; начело на всеки един от седемте главни стола стои назначавания от краля ишпан – лат. comes siculorum, който е едновременно главен управител, военен вожд и главен съдия [Юхас 1985, 95-96].

Относителната си самостоятелност и дори автономия в рамките на маджарската държава секелите запазват като че ли до техния бунт, а може и да си е било и чисто въстание, но кой да ти каже, когато унгарските историци или изобищо мълчат по въпроса, или пък го описват този бунт или въстание толкова пестеливо, че дори и мащабите му остават неясни [Histoire de la Transylvanie 1992, 231-235, 276-277], затова до техния бунт

от 1562 г., преди който взаимоотношенията им с държавата се изчерпват главно с регламентираната с кралски укази специфична военна повинност, съобразена обаче с техните древни традиции и обичаи, а така също и с плащането на данъци, в замяна на което секелите си имат дори “парламент” и такъв един “парламент”, събран през 1536 г. в Марошвашиархей например взема решение и определя какво въоръжение трябва да имат отделните категории от секелската общност и как трябва да отиват на война [Юхас 1985, 203-204].

Социалната организация на секелите през Средновековието и в условията на маджарската държава се определя като феодално-дворянска, при която отделният индивид от мъжки пол се радва основно и единствено на две неща – лична свобода и задължение да служи в армията [Histoire de la Transylvanie 1992, 205-206], което обаче изглежда не ще да го е удовлетворявало и задоволявало този индивид от мъжки пол напълно и всецяло, защото, както впоследствие научаваме пак от същия източник, оказва се, че малко преди горепосочения бунт или въстание, през 1514 г., сред секелите избухва война, която от автора на този раздел се смята за “селска война” [234], но за оръжието се хващат също така и някои секелски общини и през 1571 г. [277], което като цяло безспорно навежда на мисълта, че секелите не живеят особено добре в рамките на маджарската държава, а се и чувствуват и възприемат и като отделно-различна от маджарската, етно-социална общност и така и до най-ново време, както се видя малко по-горе.

Живеещите в съседство или съвместно с по-многочислено влашко население, унгаризирани или славянизирани секели или секули започват и да се румънизират доста отрано, но поради това, че от 1919 г., на брой около 600 хил. (Г. Фехер), са в границите на румънската държава, където компактно населяват областите Марамуреш, Ла-Секуи и Седмиградско, те са подложени впоследствие и допълнително и на принудителна румънизация, която на места отдавна е приключила и понастоящем секуите в румънска Трансилвания, на брой 2-3 мил. души (Т. Балкански), говорят само румънски език, независимо че се самонаричат и биват наричани шкеи, като никак не са малко и случаите на пренасяне на същия етноним и върху българи, заселили се по тези места в по-късно време (Gombos; Т. Балкански), така че прабългарският по произход етним шкеи в никакъв случай и по никакъв начин не може да се представя като крайно-закономерно развитие в румънския език на собствено индоевропейския по произход [Фасм-3, 664-666] славянски етним *slavi* (Б. Цонев) и още по-малко пък като “една от най-старите славянски заемки в румънския език” (В. Алексова, О. Младенова) [Добрев 2005, 44-83, вж. Добрев 2011, 235-299, 306-311; Манов 2012, 1-6; Челеби, 108, вж. и срв. Бартольд 1998, 78-79; Багрянородный, 5-45; Баскаков 1969, 242-269; Димитров 1996, 204-216; Карахасан-Чънар 2012, 1-12; Кононов 2012, 159-22; Милетичъ 1902, 15-20; Моллов 2012, 14; Народы Средней Азии 1962, Покровская 1995, 79-80; Сорочяну 2012, 1-13; Kafeslioglu 2008, 4,11; Menz 2012, 103-113; Tekin 2012, 13-15, срв. Павлов 2012, 1-8].